

Tompa bús telének titkairól

(Kapcsolatos honismereti kutatási feladatok)

Tompa Mihály költészetét irodalmi köztudatunk — ahogy erre most ünnepezt, nagy irodalomtudósunk, *Horváth János* is figyelmeztet¹ — a maga korában talán túlbecsülte, ma igazi értékénél alábbszállítja. Ma leginkább a Habsburg abszolutizmus idején írt szép allegóriáit ismerjük és emlegetjük. Tudunk virágregéiről (1854), népregéiről (1856) is, de ezeket már nem olvassuk. Sajnos, egyéni hangú líráját, a természet elhalásába, súlyos betegsége és az őt ért sorscsapások által kiváltott hangulatát beleérző őszi verseit sem, pedig ezek is igazán megérdemelnék a figyelmet, s azt, hogy érdeme szerint ismerjük és becsüljük őt, cáfolva meghitt barátjának, *Arany János*nak rá emlékező, rezignált keserűségű felkiáltását:

Hát jól van így, amice² Tompa:
Én skártba³, te végnyugalomba.
S ha nem pönög lantunk, gitárunk,
A varjú sem károg utánunk.

(Szegény Miska sírkövére, 1869)

Hát jól van így? — Tegyük kérdőjelet *Arany* látszólag belenyugvó megállapítása után. Annál is inkább, mivel a *Tompát* megillető méltó értékelésben is *Arany* sírverse lehet iránymutatónk. Nem a fentebb idézetté, hanem azé a másikké, amely valóban rá is került a sírja fölé emelt gránit obeliszkre.⁴

Természet! Ki ezer képben
tükrözte halálod,
S új életre hogyan kelsz,
ha *üdü*l a tavasz.
Most öleden nyugszik, maga egy
burkolt szomorú *kép*,
Várva nagy értelmét bús
tele titkainak.

Elsősorban a vers negyedik sorára gondolok, de a megelőzőknek is vannak a mai olvasó számára megfejtésre váró közebbi titkai. Már a második sor, általam dőlt betűkkel szedett *üdü*l szavára is érdemes fölfigyelnünk, mint *Arany* gazdag, gyökeres nyelvi és verselő leleményének egyik megnyilatkozására. Ez a szó ugyanis a népnyelvben azt jelenti: *felkel, felépül*. Még inkább elmondhatjuk ezt a harmadik sor burkolt szomorú *kép* kifejezéséről, amelynek bravúros költői hatása abból adódik, hogy *Arany* itt a *kép* szót ré-

¹ *Horváth János*: Magyar versek könyve. Bp. 1937, 768. old.

² Barátom (latin).

³ Kártyaműszó: félreterez, kivon a forgalomból.

⁴ Oda alighanem emlékezetből vésethették, mivel a sírfelirat nem mindenben egyezik meg *Arany* itt közölt szövegével.

gies szobor jelentésben használja (*képfaragó, faragott kép*). A szemfedéllel letakart halott így lesz az olvasóban megkapó, rokonképzeteket ébresztő, leplekbe burkolt, feltámadást váró szoborrá. (Gondoljunk a képzőművészet világnagyságainak Pieta-ábrázolásaira.)

A költő „bús tele” nyilván életének betegségével, balsorssal megvert utolsó szakasza, amely nagyjából egybeesik hanvai tartózkodásának utolsó másfél évtizedével. De mit jelent e titokkal terhes életszakasz „nagy értelme”? A kutatók ugyan már lebbentgették a fátylat a titkokról, de a költő csak akkor pihenhet nyugodtan — remélhetőleg virágos — sírjában, ha az egész olvasó magyar nép előtt nyilvánvaló lesz, milyen példamutató értelme van Tompa bús telének.

A seregyűjtő Kossuth egykori gömői Kapisztránja, a szabadságharc sveháti csatájának hajdani táborigazgatója a Bach-korszakban, amikor „magát az elhagyott magyarnak kisírni sem volt szabad”, hanvai magányában költőink közül először adott messzehangzó hangot „a sors alázza hon” keserűségének és reményének. Amit *Tolnai Lajos*, a méltatlanul elfeledett író *Tompa A gólyához c. verséről* (1850) ír, hogy „az ég dördülésénél messzebb hangzó ének ez”, az ráillik a költő többi allegorikus költeményére is. A *Levél egy kibújosott barátom után* (1850), *A madár fiához* (1853), a *Forr a világ* (1861), az *Új Simeon* (1862), az *Ikarusz* (1862) és több más versének részletei nemcsak a maguk korában voltak mozgósító erejűek, s képviselték a költőink legjobbjaira máig is érvényes elkötelezettséget és közeletiséget, hanem ma is a magyar költészet remekbe csiszolt gyöngysorába illelnek, s a ma számára is van üzenetük. Nem csoda, ha ott találjuk ezek jórészt a legszebb, legjelentősebb magyar költemények antológiáiban.⁵

A honismeret számára azért is megbecsülést érdemel Tompa egyénisége és költészete, mivel közeleti és irodalmi fevékenysége, s a személyére vonatkozó néphagyomány nagy földrajzi terüle-

ten, sokféle kutatási lehetőséget rejt magában. A költő ugyanis legátusként, tanítóként, nevelőként és lelkipásztorként több vidéken⁶ megfordulva sokhelyt személyes, átélt kapcsolatba került a tájjal és annak lakóival, történeti, földrajzi és néprajzi jellegzetességeivel. Mindennek nyoma maradt műveiben, levelezésében, lappangó emlékekben és — nem utolsó sorban — a néphagyományban. Azokon a helyeken, ahol megfordult, vagy ahonnan — kérve vagy kéretlenül — helyi regéket, mondákat küldtek neki, érdemes nyomait tovább kutatni.

A róla szóló népi anekdoták régi feljegyzéseit, a néphagyományban még ma is felkutatható töredékeit fontos mielőbb feltárni, s szakszerűen megörökíteni. Hasonlóképpen kívánatos felkutatni azokat a helyi mondákat, amelyeket a költő regéiben feldolgozott, illetőleg e kutatások eredményei lehetővé teszik majd annak tisztázását, hogy Tompa „népregéi” milyen mértékben támaszkodtak a hiteles néphagyományra.

Elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén megyének (s a megye egykori gömői helységeinek) kiváló honismereti szakköreire, múzeumbaráti köreire (Sárospatak, Sátoraljaújhely, Karcsa, Kelemér, Gömörszöllős) kutatóira vár e szép feladatok elvégzése. Némelyikük, jól tudjuk, eddig is dicséretes szerepet vállalt a költőre vonatkozó emlékek és hagyományok gyűjtésében, kultuszának ápolásában. Most a Tájak, korok, múzeumok nagysikerű országjáró akciója és az Olvasó nép mozgalom adta lehetőségekkel élve méginkább jó sáfárai lehetnek e munkájunknak sajátos színezetet és ösztönzést adó, szép tevékenységnek.

Ha e sok örömet ígérő kutatás eredményei majd asztagba gyűlnek, a benne résztvevők a jól végzett munka tudata mellett a költőre való kegyeletes emlékezés érzésével idézhetik Arany sírversének befejező sorait:

Lágyan öleld tetemét, Anyaföld,
s ti szeretti virágok
Üljetek ágya köré, mondani
méla regét.

Morvay Péter

5 Horváth János: Id. m. 453–474. old. Móricz Zsigmond: Magvető, Bp. 1944. Bóka László: Magyar nemzeti iant. Bp., 1948. Klaniczay Tibor: Hét évszázad magyar versei. Bp. 1954.

6 Rimaszombat, Sárospatak, Beje, Kelemér, Hanva, Sárbogárd, Laskod, Hernádkak, Eperjes.